

POLITYKA PERSONALNA W WOJSKU POLSKIM W LATACH 1918–1939

 <http://orcid.org/0000-0002-5615-9438>

Andrzej Wojtaszak

Uniwersytet Szczeciński

ABSTRACT

PERSONNEL POLICY IN THE POLISH ARMY IN THE YEARS 1918–1939

Personnel policy is one of the most sensitive elements shaping the military personnel of each army, and we can distinguish several stages of this policy in the Polish Army in the years 1918–1939. The first was related to the regaining of independence by Poland and fights for its borders. At that time, the organizational structures of the army were created and verification commissions were set up, which defined the possibilities of serving in the Polish Army, especially in regard to former soldiers from the forces of partitioning powers. The next period was associated with the transition of the army to the so-called peace organization, when the basis for the promotion pragmatics was defined by law. The third of the stages began after 1926, when after the *coup d'état*, Marshal Józef Piłsudski and his entourage gained a decisive role in the promotion policy, mainly based on legionary provenance. At that time, many officers left the military, especially those generals who previously commanded the armies of partitioning powers. The organizational system of the Polish Army also changed, as alongside the Ministry of Military Affairs and the General Staff (Main), a new dominant organ was appointed – the General Inspectorate of the Armed Forces – to prepare the army for a future war. After the death of Józef Piłsudski in 1935, the pragmatist approach was advocated by his successor Marshal Edward Rydz-Śmigły, who tried to introduce clear promotion regulations regarding personnel policy in the Polish Army.

Keywords: personnel policy, Polish Army, officer corps, general corps, highest military authorities.

Słowa kluczowe: polityka personalna, Wojsko Polskie, korpus oficerski, korpus generalski, najwyższe władze wojskowe.

WPROWADZENIE

Polityka personalna to newralgiczny czynnik wpływający na kształt kadr wojskowych, szczególnie korpusu oficerskiego. W okresie II Rzeczypospolitej w Polsce

możemy wyodrębnić jej kilka etapów. Pierwszy związany był z odzyskaniem przez Polskę niepodległości oraz walkami o granice (1918–1921). W tym czasie powstawały struktury organizacyjne armii, powołano do życia komisje weryfikacyjne, które określały możliwości służby w Wojsku Polskim (WP), zwłaszcza wobec żołnierzy wywodzących się z armii państw rozbiorowych. Następnym etapem (1921–1926) to okres przejścia armii na tak zwaną stopę pokojową, kiedy to określono ustawowo podstawy pragmatyki awansowej. Trzeci z okresów rozpoczyna się po 1926 roku, to wówczas, po zamachu majowym, decydującą rolę w polityce awansowej odgrywał marszałek Józef Piłsudski i jego otoczenie, głównie o legionowej proveniencji. W tym czasie nastąpiło odejście z armii wielu oficerów, szczególnie generałów wywodzących się z armii państw zaborczych. Zmianie uległ system funkcjonowania Wojska Polskiego, obok Ministerstwa Spraw Wojskowych i Sztabu Generalnego (Głównego) powstał nowy dominujący organ, mający na celu przygotowanie armii do przyszłej wojny – Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych. Dwutorowość funkcjonowania najwyższych władz wojskowych istniała do 1939 roku, obejmuje także ostatni, czwarty, z etapów prowadzenia polityki personalnej w WP, po 1935 roku. W tym okresie, po śmierci Józefa Piłsudskiego, pragmatyka awansowa była realizowana przez jego następcę marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego, który starał się wprowadzić jasne przepisy dotyczące polityki personalnej. Dokonano wielu zmian na najwyższych stanowiskach wojskowych, co było szczególnie widoczne w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybuch II wojny światowej.

POLITYKA PERSONALNA W OKRESIE POWSTANIA WOJSKA POLSKIEGO

Niewątpliwie jednym z pierwszych etapów wyodrębniania się polskich formacji wojskowych było powołanie do życia, za zgodą władz CK Armii, Legionów Polskich. W dniu 7 października 1914 roku nastąpiły pierwsze nominacje oficerskie wśród legionistów¹. Istnienie Legionów Polskich, a zwłaszcza ich narodowy charakter nie odpowiadały stronie austriackiej. W dniu 20 września 1916 roku w miejsce Legionów Polskich powołano Polski Korpus Posiłkowy (PKP)². W styczniu 1917 roku liczba żołnierzy PKP wynosiła 1937 oficerów oraz 20 029 podoficerów i szeregowych³.

W dniu 5 listopada 1916 roku w tak zwanym manifeście dwóch cesarzy wskazywano na konieczność powołania do życia państwa polskiego pod protektorem Berlina i Wiednia. Na obszarach zajętych przez wojska niemieckie (według spisu

¹ Przy czym starszeństwo nominacji wyznaczono na 29 IX 1914 r., por. *Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich w dniu oddania Legionów Polskich Wojsku Polskiemu (12 kwietnia 1917)*, Warszawa 1917.

² Por. *Legiony – Korpusem Polskim*, „Wiadomości Polskie”, 8 X 1916, nr 97, s. 1–4.

³ Por. W. G i e r o w s k i, *Analiza żywych sił Polski w październiku 1918 r.*, „Bellona” 1933, t. XLI, s. 4.

ludności) zamieszkiwało 1 409 374 mężczyzn zdolnych do służby wojskowej. Oznaczało to możliwość wystawienia około 60 dywizji piechoty⁴. Zapowiadano powołanie do życia Polnische Wehrmacht (Polska Siła Zbrojna).

W dniu 11 listopada 1916 roku władze w Wiedniu udzieliły zgody na podporządkowanie PKP Niemcom⁵. 6 grudnia 1916 roku powstała Tymczasowa Rada Stanu Królestwa Polskiego (TRS)⁶, w której strukturach funkcjonowała Komisja Wojskowa z Józefem Piłsudskim na czele. Niemieckie próby całkowitego uzależnienia od siebie polskich formacji wojskowych spowodowały nie tylko tak zwany kryzys przysięgowy, lecz także odejście ze struktur TRS Józefa Piłsudskiego⁷. Przysięgę złożyli jedynie żołnierze II Brygady.

Decyzje traktatu brzeskiego z 9 lutego 1918 roku, oddające Chełmszczyznę Ukraincom, spowodowały przejście żołnierzy II Brygady pod dowództwem płk. Józefa Hallera po walkach pod Rarańczą (16 lutego 1918 r.) na stronę państw Ententy⁸. Żołnierze II Brygady połączyli się z II Korpusem Polskim w Rosji⁹.

W tajemnicy przed zaborcami w sierpniu 1914 roku powołano do życia Polską Organizację Wojskową. Organizacja ta nie była podporządkowana żadnemu z państw zaborczych, a jedynie Józefowi Piłsudskiemu. Cel jej powstania był jednoznaczny – przejęcie władzy z rąk państw zaborczych. W 1918 roku liczyła ponad 30 000 członków¹⁰.

U schyłku wojny, licząc na polski „słowianofilizm”, zgodę na tworzenie polskich formacji wojskowych wyraziła należąca do grupy państw trójporozumienia carska Rosja. W szeregach armii rosyjskiej służyło ponad pół miliona Polaków. Z inicjatywy Naczelnego Polskiego Komitetu Wojskowego powstały Korpusy Polskie w Rosji. Tworzone przez generała Józefa Dowbora-Muśnickiego polskie oddziały wojskowe miały być skierowane do walki z Niemcami. Najsilniejszy z formacji I Korpus Polski w 1918 roku (liczył około 25 000 żołnierzy) uznał zwierzchność Rady Regencyjnej. Wojna domowa w Rosji spowodowała konieczność udziału wojsk Korpusu w walkach

⁴ J. P a j e w s k i, *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Kraków 1996, s. 16–17.

⁵ M. S t a r o Ń, *Likwidacja Polskiego Korpusu Posiłkowego w 1918 roku. Losy legionistów po traktacie brzeskim*, Warszawa 2013, s. 19.

⁶ *Rozporządzenie generalnego gubernatora warszawskiego oraz c. i k. generalnego gubernatora wojskowego z dnia 6 grudnia 1916 r. o tymczasowej Radzie Stanu w Królestwie Polskiem*, „Dziennik Rozporządzeń dla Jeneralnego Gubernatorstwa Warszawskiego”, nr 55, poz. 210; „Dziennik Rozporządzeń c. i k. Jeneralnego Gubernatorstwa Wojskowego dla Austriacko-Węgierskiego Obszaru Okupowanego w Polsce z 1916 r.”, cz. XIX, poz. 120.

⁷ W składzie Komisji Wojskowej byli także Michał Lempicki, ks. Franciszek Radziwiłł, hrabia Stefan Dziwulski, Jan Stanisław Jankowski, Andrzej Maj, Józef Kozłowski, Błażej Stolarski. Por. W. S u l e j a, *Tymczasowa Rada Stanu*, Warszawa 1998, s. 11–12 oraz W. M i l e w s k a, J. T. N o w a k, M. Z i e n t a r a, *Legiony Polskie 1914–1918. Zarys historii militarnej i politycznej*, Kraków 1998, s. 222 i n.

⁸ *Zarys dziejów wojskowości polskiej 1864–1939*, red. P. S t a w e c k i, Warszawa 1990, s. 181.

⁹ L. W y s z c z e l s k i, *Wojsko Polskie w latach 1918–1921*, Warszawa 2006, s. 17.

¹⁰ T. N a ł e c z, *Polska Organizacja Wojskowa 1914–1918*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984, s. 200–201.

z bolszewikami. Po traktacie brzeskim wojska korpusu zostały rozbrojone przez Niemców i zdemobilizowane¹¹.

Polskie oddziały wojskowe tworzono również na terenie Francji (po dekreście prezydenta Raymonda Poincarégo z 4 czerwca 1917 r.). Na skutek porozumienia Komitetu Narodowego Polskiego z rządem francuskim z 28 września 1918 roku Polacy uzyskali kontrolę nad składającymi się z Polaków oddziałami wojskowymi. Na czele Armii Polskiej we Francji stanął (4 października 1918 r.) generał Józef Haller.

12 września 1917 roku, na mocy patentów generała-gubernatora w Lublinie Stanisława Szeptyckiego i jego odpowiednika w Warszawie – H.H. von Beselera, utworzono Radę Regencyjną, która do czasu powołania przyszłego monarchy miała sprawować najwyższą władzę państwową¹².

Rada Regencyjna uznała za celowe wydanie dekretu, który gwarantowałby jej władzę zwierzchnią nad powstającym Wojskiem Polskim. W dekrecie „o organizacji Naczelnego Dowództwa i administracji wojskowej” (12 października 1918 r.) ustalono: „Z chwilą zaprzysiężenia Wojska przechodzi ono pod zwierzchnią władzę Naszą, w skutek czego dalsze nominacje oficerskie przez nas podpisywane będą. Dotychczasowe nominacje pozostawiamy w mocy”¹³. Z kolei w dekrecie z 12 października 1918 roku „do oficerów i żołnierzy wszystkich byłych formacji Wojska Polskiego” ogłoszono: „Zwracamy się do Was – oficerowie i żołnierze, którzyście zbrojnie służyli Ojczyźnie w Legionach Polskich i innych formacjach Wojsk Polskich – z gorącym wezwaniem niezwłocznego stawienia się pod sztandary Wojska Polskiego, tworzącego się w stolicy Państwa”¹⁴. W dniu 23 października 1918 roku generalny gubernator warszawski generał H.H. von Beseler zrzekł się ostatecznie na rzecz Rady Regencyjnej funkcji naczelnego dowódcy Polskiej Siły Zbrojnej¹⁵.

Rada Regencyjna dekretem z 26 października 1918 roku przekształciła Królewsko-Polską Komisję Wojskową w Ministerstwo Spraw Wojskowych, którego pracami kierował pułkownik Jan Wroczyński¹⁶.

Na wyzwalanych z rąk zaborców obszarach rozpoczęto prace nad organizacją Wojska Polskiego. W dniu 4 listopada 1918 roku dekretem „w przedmiocie tworzenia armii narodowej” określano tymczasowe zasady powszechnego obowiązku służby wojskowej¹⁷. W Krakowie (Galicji) aktywna była Polska Komisja Likwidacyjna,

¹¹ Na terenie Rosji powstawały kolejne oddziały polskie (II i III Korpusy Polskie, 5. DS – płk. Kazimierza Rumczy, 4. DS – gen. Lucjana Żeligowskiego. Por. H. B a g i n s k i, *Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1918*, Warszawa 1921, s. 423.

¹² *Patent z dnia 12-go września 1917 r. o ustanowieniu władzy państwowej w Królestwie Polskiem*, Dziennik Rozporządzeń c. i k. Zarządu Wojskowego w Polsce, część XVI, wydana w Lublinie i rozestana 15 IX 1917 r., poz. 75.

¹³ „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” (DPKP) z 12 X 1918, nr 12, poz. 26.

¹⁴ „Monitor Polski” (MP) z 15 X 1918, nr 173, s. 1.

¹⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej, sygn. 42, s. 336 i 369, oraz DPKP z 27 X, nr 13, poz. 27. Por. Z.J. W i n n i c k i, *Zagadnienia polityczno-wojskowej działalności Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego 1917–1918*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1988, nr 3 (125), s. 83.

¹⁶ MP z 2 XI 1918, nr 191, s. 1.

¹⁷ Pelen tekst: DPKP z 4 XI 1918, nr 15, poz. 34.

organizowały się formacje militarne zaboru pruskiego, myślące o przyłączeniu do Polski Górnego Śląska, Wielkopolski i terenów Pomorza. Momentem przełomowym stał się powrót Józefa Piłsudskiego z więzienia w Magdeburgu i przekazanie mu przez Radę Regencyjną władzy nad powstającym państwem polskim i armią¹⁸.

Tworzeniu formacji Wojska Polskiego towarzyszył żywiołowy napływ oficerów pochodzących z byłych armii rozbiorowych i polskich formacji niepodległościowych. Powodowało to konieczność weryfikacji przyjmowanych do Wojska Polskiego oficerów oraz ich stopni wojskowych. Sprawami tymi kierował Departament Spraw Personalnych Ministerstwa Spraw Wojskowych. Powołano Komisję Weryfikacyjną do ustalenia stopni i starszeństwa. Na jej czele stanął generał Eugeniusz Rodziewicz, a jego zastępcami zostali generałowie Józef Porzecki i Stanisław Puchalski¹⁹.

Problemy weryfikacji oficerów były przedmiotem prac Komisji Wojskowej Sejmu Ustawodawczego. Na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego 2 sierpnia 1919 roku przyjęto ustawę „o ustaleniu starszeństwa stopni wojskowych”²⁰. Referujący projekt ustawy w imieniu Komisji Wojskowej Sejmu Ustawodawczego poseł Bronisław Malewski (Związek Ludowo-Narodowy) podkreślał, że ważnym elementem ustawy miało być utrzymanie narodowego charakteru Wojska Polskiego²¹.

W marcu 1920 roku podjęto decyzje o utworzeniu Ogólnej Komisji Weryfikacyjnej (OKW) na czele z generałem Karolem Trzaska-Durskim. Zadaniem OKW było zestawienie listy starszeństwa i stopni oficerów WP na zasadach określonych w art. 14 ustawy z 2 sierpnia 1919 roku²². Zgodnie z ustawą oficerowie zostali podzieleni na dwie grupy: zawodowych i rezerwy. Liczba oficerów zawodowych uzależniona była od przewidywanych etatów. Wcześniejsze stopnie oficerskie, nadane przed ogłoszeniem ustawy w Wojsku Polskim, miały być zatwierdzone przez komisje weryfikacyjne, przy czym starszeństwo zatwierdzano by w dwóch grupach. Do pierwszej zaliczono Legiony Polskie (oraz Polską Siłę Zbrojną), korpusy polskie (I, II, III) i Armię Polską we Francji. Do drugiej – oficerów i generałów z byłych armii zaborczych²³.

¹⁸ L. W y s z c e l s k i, *Wojsko Polskie w latach 1918–1921...*, s. 27.

¹⁹ „Dziennik Rozkazów Wojskowych Ministerstwa Spraw Wojskowych” (Dz. RW) z 10 V 1919, nr 51, poz. 1616.

²⁰ Ustawa z dn. 2 VIII 1919 r. o ustaleniu starszeństwa stopni oficerskich w wojsku polskim, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” (Dz. U.) z 16 VIII 1919, nr 65, poz. 399; Dz. RW, z 16 I 1919, nr 4, poz. 170. W art. 13 ustawy ustalono obowiązujące stopnie oficerskie. Przyjęto maksymalną granicę wieku (art. 10): „dla podporucznika i porucznika lat 35, kapitana lat 42, majora lat 45, podpułkownika lat 48, pułkownika lat 50, generała podporucznika lat 55, generała porucznika lat 58, generała broni lat 60”, *ibidem*.

²¹ Sprawozdanie stenograficzne z 84 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dn. 2 VIII 1919 r., łamy 19–22, <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/publication?id=7520&tab=3> (dostęp: 2.03.2019). Poseł Bronisław Malewski zaproponował rezolucję następującej treści: „Oficerowie, którzy służyli w armiach zaborczych, a którym udowodniono, że w czasie służby w tych armiach nie przyznawali się do narodowości polskiej, lub odnosili się wrogo do Narodu Polskiego, albo występowali wrogo przeciw idei Państwa Polskiego, nie mogą być przyjęci w poczet oficerów Wojska Polskiego”, *ibidem*, łam 21.

²² Art. 14, Dz. U. z 16 VIII 1919, nr 65, poz. 399.

²³ P. M a d a j c z y k, *Kształtowanie się korpusu oficerskiego Wojska Polskiego w latach 1918–1921*, „Kwartalnik Historyczny” 1984, nr 3, s. 499.

Do końca 1920 roku brakowało jednolitej koncepcji rozwoju kadry oficerskiej i jasnej drogi awansów. Jednym z elementów weryfikacyjnych dla poszczególnych grup oficerskich były określone przedziały procentowe: 40% dla oficerów z armii austro-węgierskiej, 30% z rosyjskiej, 20% z Legionów Polskich, po 5% z armii niemieckiej i hallerczyków²⁴. Między grupami panował konflikt, rysowały się podziały rodowodowe na „awstryjców i prawosławnych”²⁵. W szczególności sposób krytykowania zbyt szybkich awansów oficerów z byłych Legionów Polskich. Liczba wszystkich oficerów, którzy zgłaszali swój akces do WP, znacznie przekraczała polskie potrzeby.

Komisja Weryfikacyjna przyjęła za datę weryfikacyjną 1 stycznia 1921 roku. Ostatecznie stanęło przed nią na przykład 145 generałów – pozytywnie zweryfikowano 143 z nich²⁶. Negatywne opinie weryfikacyjne wydano wobec generałów, którzy 1 czerwca 1919 roku ukończyli 60 lat²⁷.

Tabela 1. Weryfikacja oficerów z byłych armii państw zaborczych i formacji niepodległościowych zgłaszających się do Wojska Polskiego w 1921 roku

Rodowód oficerów	Liczba zgłoszeń	Zweryfikowani	Niezweryfikowani
Legiony Polskie	7801	3507	4394
Była armia austro-węgierska	9416	6426	3050
Była armia rosyjska	7957	5079	2872
Była armia niemiecka	2596	1449	1147
Armia Polska we Francji	2265	1672	570
Pozostałe	70	39	31
Razem	30 105	18 172	11 933

Źródło: opracowanie własne.

²⁴ Ibidem; P. S t a w e c k i, *Rodowód i struktura społeczna korpusu oficerskiego Drugiej Rzeczypospolitej*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1991, t. XXIII, s. 237–238.

²⁵ Por. M. R o m e y k o, *Przed i po maju*, Warszawa 1967, s. 135. Często, celem podkreślenia różnic i własnej wyższości, stosowano obraźliwe nazewnictwo. Jak przypominał Franciszek Skibiński: „Nazywaliśmy naszych towarzyszy broni awstryjcami, oni zaś nas prawosławnymi”. F. S k i b i Ń s k i, *Ułańska młodość 1917–1939*, Warszawa 1989, s. 60.

²⁶ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (CAW). Oddział V Sztabu Generalnego, sygn. I. 309.9 119. Por. P. S t a w e c k i, *Rodowód i struktura...*, s. 57.

²⁷ Por. „Dziennik Personalny. Ministerstwo Spraw Wojskowych” (Dz. P.) z 15 I 1920, nr 2, pkt. 23–77. W armii francuskiej granica wieku generałów wynosiła 60–62 lata, włoskiej: 65–68, a w przedwojennej rosyjskiej 65–67. W I 1921 r. na podstawie ustawy sejmowej z 29 V 1920 r. o tymczasowych emeryturach wojskowych w stały stan spoczynku od 1 IV 1921 r. przeniesiono 44 generałów.

W 1921 roku weryfikacji poddano 30 105 oficerów, zweryfikowano 18 172 (tabela 1). W grupie 436 zweryfikowanych pułkowników dominowali oficerowie o rodowdzie z armii państw zaborczych: 172 (A), 191 (R); podobnie było w przypadku podpułkowników – na 747 zweryfikowanych: 343 (A) oraz 224 (R) oraz wśród majorów – na 1562 zweryfikowanych: 652 (A), 427 (R), kapitanów – na 4814: 2106 (A), 1403 (R) i poruczników – na 10 470: 3094 (A), 2724 (R)²⁸. Najliczniejszą grupę zweryfikowanych stanowili oficerowie z byłych armii rozbiorowych: austro-węgierskiej (6426), carskiej (5079) i niemieckiej (1449) – 12 954, tj. 71,29% kadry oficerów służby czynnej.

POLITYKA PERSONALNA W LATACH 1921–1926. PRZEJŚCIE WOJSKA POLSKIEGO NA STOPEŁ POKOJOWĄ

Koniec wojny o granice oznaczał przejście WP na etaty pokojowe z dniem 22 sierpnia 1921 roku²⁹. Stan liczebny WP przewidywano na 279 000 żołnierzy oraz około 22 000 oficerów³⁰. Do końca 1921 roku z armii zwolniono około 770 000 żołnierzy oraz 8500 oficerów³¹. Podstawą pokojowej organizacji WP były ustalenia będące rezultatem konwencji wojskowej do umowy polsko-francuskiej z 19 lutego 1921 roku. Artykuł X wspomnianej konwencji wojskowej nakładał na Polskę obowiązek utrzymania w okresie pokoju 30 dywizji piechoty, 40 pułków jazdy, 10 pułków artylerii ciężkiej oraz oddziały pomocnicze i specjalne³². Zakładano, że w 1930 roku Polskę będzie stać na powstanie 50 dywizji piechoty (w tym 20 dywizji rezerwowych).

W 1922 roku, już w wolnej Rzeczypospolitej, odbyła się debata parlamentarna dotycząca przyczyn wyboru armii zaborczych przez wielu Polaków przed 1918 roku³³. Przemawiający w tej sprawie Wincenty Witos (Polskie Stronnictwo Ludowe

²⁸ Por. *Tajne exposé Ministra Spraw Wojskowych przedstawione przed Komisją Wojskową Sejmową* (8 III 1921), CAW, Departament Piechoty Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I. 300. 28.7.

²⁹ Rozkaz ministra spraw wojskowych o przejściu siły zbrojnej z organizacji obecnej na organizację pokojową z 22 VIII 1921 r. CAW, Oddział I Sztabu Generalnego, 303.3.31. Por. M. Zgórnika, *Powstanie i struktura organizacyjna Wojska Polskiego w początkach II Rzeczypospolitej*, „Studia Historyczne” 1968, z. 4, s. 473–475.

³⁰ Por. P. S t a w e c k i, *Polityka wojskowa Polski 1921–1926*, Warszawa 1981, s. 64.

³¹ E. K r a w c z y k, *Demobilizacja i pokojowa organizacja Wojska Polskiego w latach 1920–1921*, Warszawa 1971, s. 108.

³² *Tajne Exposé...*, s. 8. Por. J. C i a ł o w i c z, *Polsko-francuski sojusz wojskowy 1921–1939*, Warszawa 1970, s. 61 oraz rekonstrukcja tekstu konwencji, ibidem, s. 403–404, także M. C i e p l e w i c z, *Wojsko Polskie w latach 1921–1926*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998, s. 15. Nad kształtem WP pracowała specjalna komisja wojskowa, w której skład wchodził generałowie: Kazimierz Sosnkowski, Tadeusz Rozwadowski, Józef Haller, Stanisław Szeptycki, Józef Leśniewski, Stanisław Haller, Edward Rydz-Śmigły, Leonard Skierski i Władysław Sikorski. Por. *Uwagi o stanie armii. Memorial gen. Władysława Sikorskiego, opracowany w lutym (uzupełniony w kwietniu) 1926 r.*, AAN, Akta gen. Lucjana Żeligowskiego, t. 26 oraz L. W y s z c z e l s k i, *Wojsko Polskie w latach 1918–1921...*, s. 473, przyp. 26.

³³ Szerzej na ten temat pisze autor w pracy *Generacja Wojska Polskiego 1918–1926*, Warszawa 2012, s. 127–130.

„Piast”) w stosunku do Polaków, oficerów armii rozbiorowych, użył określenia „narodowo obojętni”³⁴. Poseł PPS i piłsudczyk Tadeusz Hołowko podkreślał, że ożywienie poczucia polskości u wielu oficerów nastąpiło dopiero w sytuacji groźby upadku monarchii, którym wiernie służyli, „gdy wkładali mundur oficera polskiego, przypominali sobie o swoim polskim pochodzeniu, którego przedtem kategorycznie się wypierali”³⁵.

W Sejmie doszło do starcia zwolenników i przeciwników Józefa Piłsudskiego. Poseł Aleksander Skarbek (Związek Ludowo-Narodowy) podkreślał, że armia tworzona była w ciężkich warunkach, a o wyznaczaniu do objęcia ważnych funkcji wojskowych nie decydowały kompetencje: „zyskiwał władzę i stopień nie ten, który rzeczywiście na to zasługiwał, ale ten, który prędzej przybył do Warszawy, znalazł poparcie wśród znajomych i w ten sposób zyskiwał wyższy stopień”³⁶.

Przeciw takim ocenom replikował minister spraw wojskowych generał Kazimierz Sosnkowski. Broniący legionistów minister twierdził, że polityka personalna była niewłaściwie odczytana. Poza jego osobą (ministra spraw wojskowych) pozycje byłych legionistów to: jeden inspektor armii, wśród dowódców okręgów korpusów nie było dawnych legionistów, na 30 dowódców dywizji – 10 to byli legionieści, na 30 szefów sztabów dywizji piechoty było ośmiu legionistów, na dowódców 90 pułków piechoty – 32 to byli legionieści, w kawalerii wśród 10 dowódców brygad jazdy – jeden to legionista³⁷. Ta jedna z najważniejszych dyskusji na temat kształtu kadr oficerskich WP pokazała, że podziały rodowodowe szkodziły jednolitości korpusu oficerskiego. Podkreślano, że problem rodowodu w polityce awansowej może zniknąć u schyłku lat 40. XX wieku.

W marcu 1921 roku uchwalono Konstytucję RP, która w swych rozwiązaniach prawnych odnosiła się także do kierowania armią. Artykuł 46 stanowił:

Prezydent RP jest zarazem najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych Państwa, nie może jednak sprawować naczelnego dowództwa w czasie wojny. Naczelnego Wodza sił zbrojnych Państwa na wypadek wojny mianuje Prezydent RP na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony przez Ministra Spraw Wojskowych, który za akty związane z dowództwem w czasie wojny, jak i za wszelkie sprawy kierownictwa wojskowego – odpowiada przed Sejmem³⁸.

W zasadzie do końca 1922 roku przy ustalaniu awansów na wyższe stopnie wojskowe decydującą rolę odgrywał Józef Piłsudski³⁹. Osłabienie pozycji Marszałka nastąpiło po uchwaleniu ustawy z 23 marca 1922 roku o podstawowych obowiązkach

³⁴ Wystąpienie Wincentego Witosa, Sprawozdanie stenograficzne z 289 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 28 II 1922 r., łam 13 i 19; W. W i t o s, *Wybór pism*, wstęp, szkic biograficzny i opracowanie J. B o r k o w s k i, Warszawa 1989, s. 147, 150.

³⁵ T. H o ł ó w k o, *Oficer polski*, Warszawa 1921, s. 21–22.

³⁶ Sprawozdanie stenograficzne z 289 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego..., łam 24.

³⁷ Ibidem, łamy 36–37. Szerzej na temat ustawy pisze m.in. P. S t a w e c k i, *Polityka wojskowa...*, s. 151 i n.; także „Polska Zbrojna”, 29 III 1922, nr 85 (w artykule opisane są podstawy tworzenia dyskutowanej ustawy).

³⁸ Ustawa z dn. 17 III 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1 VI 1921, nr 44, poz. 267.

³⁹ W okresie, kiedy funkcje te pełnili legionista gen. Kazimierz Sosnkowski czy współpracujący z Piłsudskim gen. Lucjan Żeligowski, Piłsudski miał istotny wpływ na politykę personalną. Por. L. W y-

i prawach oficerów Wojsk Polskich – według której wszystkie stopnie generalskie powinny być zatwierdzone przez Prezydenta RP⁴⁰.

W dniu 1 września 1923 roku Prezydent RP wydał rozporządzenie o zasadach starszeństwa przy awansach oraz sposobie wyboru na stopnie generalskie⁴¹. Zakładano między innymi powołanie na wniosek ministra spraw wojskowych specjalnej komisji, która miała sporządzić stosowne listy i wnioski awansowe⁴².

W sierpniu 1924 roku liczba nominacji generalskich gwałtownie wzrosła do 143 osób. Pełniący funkcję ministra spraw wojskowych generał Władysław Sikorski na wyższe stopnie generalskie (generałów dywizji) mianował 14 generałów brygady. Do korpusu generalskiego awansowano także 43 pułkowników⁴³. Dziewięciu generałów zostało przeniesionych w stan spoczynku⁴⁴.

Tabela 2. Awanse na oficerów sztabowych i starszych w latach 1924–1926

Stopień wojskowy	Z wyboru			Ze starszeństwa			Łącznie		
	w latach			w latach			w latach		
	1924	1925	1926	1924	1925	1926	1924	1925	1926
Pułkownik	114	45	–	–	2	18	114	47	18
Podpułkownik	158	67	10	43	16	34	201	83	44
Major	318	143	151	212	45	33	538	187	184
Kapitan	210	103	–	834	386	695	1044	489	695
Razem	800	357	161	1089	449	780	1897	806	941

Źródło: opracowanie własne.

s z c z e l s k i, *Od demobilizacji do zamachu majowego. Wojsko Polskie w latach 1921–1926*, Warszawa 2007, s. 205.

⁴⁰ Art. 11: „Pierwszy stopień oficerski porucznika, zarówno jak i następne – przy awansach są nadawane przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Ministra Spraw Wojskowych”, Ustawa z dn. 23 III 1922 r. o podstawowych obowiązkach i prawach oficerów Wojsk Polskich, Dz. U. z 1922, nr 32, poz. 256.

⁴¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 1 IX 1923 r. o zasadach, dotyczących starszeństwa przy awansach oraz sposobu przeprowadzania wyboru na stopnie generalskie, Dz.U. z 1923 r., nr 89, poz. 699. Por. także późniejsze Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 1 VIII 1925 r. zmieniające rozporządzenie z dn. 1 IX 1923 r. o zasadach, dotyczących starszeństwa przy awansach, oraz sposobu przeprowadzania wyboru na stopnie generalskie, Dz.U. z 1 VIII 1925, nr 81, poz. 554.

⁴² Ibidem, § 7 i 8.

⁴³ *Rocznik oficerski 1924*, s. 116–119. Por. A. W o j t a s z a k, *Generalicja Wojska Polskiego 1918–1926...*, s. 158 i n.

⁴⁴ CAW, Gabinetu Ministra Spraw Wojskowych, sygn. I.300.1.578.

W przypadku awansów oficerskich Ministerstwo Spraw Wojskowych wydało stosowne rozporządzenie o awansach⁴⁵ oraz rozporządzenie wykonawcze⁴⁶. Oficerowie (bez korpusu kontrolerów oraz marynarki wojennej) mieli być awansowani według precyzyjnych limitów w poszczególnych grupach oficerskich. Podstawą awansów na stopnie oficerskie miały być listy starszeństwa i osiągnięć służbowych.

Polityka awansowa w latach 1923–1926 spotkała się z dużą dezaprobatą Marszałka. W 1929 roku, krytykując wcześniejszą pragmatykę awansową, Piłsudski podkreślał:

Gdy wróciłem do armii, zastałem awanse automatyczne, zahamowanie drogi do awansu młodym, nowo mianowanym oficerom. Na górze przerosty, a na dole niedobory. Bez mała cała armia miała jedno i to samo starszeństwo z roku 1919. Personalna piramida jest odwrócona w swej strukturze, rozszerza się ku górze od porucznika do pułkownika. Nastąpił przerost personalistów administracji wojskowej⁴⁷.

POLITYKA PERSONALNA W WOJSKU POLSKIM W LATACH 1926–1935

Przemianom politycznym po zamachu stanu z 1926 roku towarzyszyły zmiany personalne w armii. W dniu 13 grudnia 1926 roku wydano rozporządzenie Prezydenta RP nowelizujące pragmatykę emerytalną oficerów, obniżając o siedem lat granicę wieku emerytalnego⁴⁸. W konsekwencji umożliwiło to przeniesienie w stan spoczynku generałów dywizji w wieku 54 lat, generałów brygady w wieku 52 lat; dla pozostałych oficerów ustalono także niższe limity wiekowe: dla pułkowników 50 lat, podpułkowników 48 lat, majorów, kapitanów, poruczników i podporuczników 46 lat⁴⁹. Decyzji Marszałka bronił między innymi generał Tadeusz Kutrzeba: „Odcinających na emeryturę kolegów żegnamy nie jako wyrzuconych, lecz jako tych,

⁴⁵ Rozporządzenie o awansach, Dz. RW z 13 III 1923, nr 10, poz. 127.

⁴⁶ Rozporządzenie wykonawcze o awansach w roku 1923, Dz. RW z 20 III 1923, nr 11, poz. 149 i 150.

⁴⁷ B. H u l e w i c z, *Wspomnienia ze służby w Biurze Personalnym MSWojsk. w latach 1919–1933*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, R. XXVI, 1981, nr 2 (96), s. 192.

⁴⁸ Artykuł 100 rozporządzenia zakładał możliwość wcześniejszego przeniesienia oficera w stan spoczynku w sytuacji „b) gdy oficerowi zawodowemu do granicy wieku przewidzianej ustawami o podstawowych obowiązkach i prawach oficerów, brakuje nie więcej niż 7 lat”. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 grudnia 1926 r. w sprawie zmian niektórych postanowień ustawy z dnia 11-go grudnia 1923 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszów państwowych i zawodowych wojskowych w brzmieniu ustalonej ustawą z dnia 13 II 1924 r., Dz.U. z 1926, nr 122, poz. 705. Innym rozwiązaniem była tzw. superrewizja, na jej podstawie można było uznać za nieprzydatnego oficera ze względu na zły stan zdrowia. Por. R. Ł u c z a k, *Z badań nad polityką personalną Ministerstwa Spraw Wojskowych w latach 1926–1935*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1994, t. XXXVI, s. 220–223.

⁴⁹ Szerzej. P. S t a w e c k i, *Wojsko Marszałka Józefa Piłsudskiego (12 V 1926–12 V 1935)*, Warszawa 2004, s. 66.

którzy przez swoje odejście – po długoletniej, zasłużonej służbie – ratują losy tych pozostałych, na których z natury rzeczy, spadnie cięższy wojenny obowiązek”⁵⁰.

Piłsudski był zwolennikiem nowego kształtu korpusu oficerskiego, stawiając na strukturę stopni wojskowych w kształcie piramidy⁵¹. Zmianie ulec miał stosunek procentowy poszczególnych stopni oficerskich: pułkownicy – 4%, podpułkownicy – 11%, majorzy – 10%, kapitanowie – 38% oraz porucznicy i podporucznicy – 37%⁵². Jak się okazało w roku 1934, zamierzonego podziału nie zrealizowano, a struktura stopni oficerskich w WP przedstawiała się natępująco: 2% ogółu korpusu oficerskiego w grupie pułkowników, 4,1% podpułkowników, 11% majorów, 30,7% kapitanów, 51,8% poruczników i podporuczników⁵³.

Zmiany w korpusie generalskim po zamachu majowym Piłsudski przeprowadził etapami. Część generałów przeciwna Marszałkowi i niegodząca się z nową sytuacją wybrała drogę dymisji. W gronie tym znaleźli się generałowie broni: Józef Haller i Stanisław Szeptycki oraz generałowie dywizji: Stanisław Haller, Mieczysław Kuliński, Robert Lamezan-Salins oraz Stefan Majewski⁵⁴. Z dniem 30 kwietnia 1927 roku w stan spoczynku przeniesiono 27 generałów⁵⁵. Następne dymisje ogłoszono miesiąc później – 31 maja 1927 roku na emeryturę przeszło kolejnych 14 generałów: 3 było generałami dywizji, a 11 generałami brygady⁵⁶. Wszyscy oni wywodzili się z armii byłych państw zaborczych. Odejściu generałów w stan spoczynku towarzyszyła „nagonka” prasowa. Na łamach „Polski Zbrojnej” określano ich jako bezużyteczny „balast”⁵⁷. Część z rozgoryczonych generałów wysłała listy protestacyjne do ministra spraw wojskowych⁵⁸. Po odejściu w latach 1927–1935 w stan spoczynku licznej grupy generałów Marszałek awansował do korpusu generalskiego 73 pułkowników (por. tabela 3) – 38 służyło w Legionach Polskich (52,1%), 16 wywodziło się z byłej armii austro-węgierskiej (21,9%), 17 z byłej armii carskiej (23,3%) oraz dwóch z byłej armii niemieckiej (2,7%).

⁵⁰ T. K u t r z e b a, *Przyspieszone emerytury*, „Polska Zbrojna”, 18 III 1927, nr 76, s. 3.

⁵¹ P. S t a w e c k i, *Wojsko Marszałka...*, s. 67.

⁵² CAW, Referat szefa Biura Personalnego MSWojsk. z 29 V 1928, Gabinet Ministra Spraw Wojskowych, sygn. I.300.1.549. Por. L. W y s z c z e l s k i, *Wojsko Piłsudskiego. Wojsko Polskie w latach 1926–1935*, Warszawa 2005, s. 107.

⁵³ Ibidem, tab. 5.

⁵⁴ Dz. P. z 26 VI 1926, nr 24, s. 187 i n.; z 28 VI 1926, nr 25; z 6 VII 1926, nr 26, s. 207; z 30 IX 1926, nr 41, s. 330.

⁵⁵ Por. Dz. P. z 5 II 1927, nr 5, s. 37.

⁵⁶ Por. Dz. P. z 17 III 1927, nr 9, s. 70.

⁵⁷ „Wśród 30 generałów, którzy znaleźli się na liście, 10 nie pełniło żadnej funkcji, 14 było przydzielonych do instytucji przejściowych, jak np. O.T.O., gdzie praca była tymczasowa i raczej nominalna niż faktyczna, 6 zaledwie pełniło poważne funkcje”. *Emeryci*, „Polska Zbrojna”, 6 II 1927, nr 36.

⁵⁸ Por. P. W i e c z o r k i e w i c z, *O polityce personalnej wobec najwyższych kadr dowódczych w Wojsku Polskim po zamachu majowym* [w]: *Zamach stanu Józefa Piłsudskiego 1926 roku*, pod red. M. S i o m y, Lublin 2007, s. 361–362. W grupie generałów, którzy napisali pismo do ministra, znaleźli się: gen. dyw. Eugeniusz Pogorzelski, gen. bryg.: Leon Billewicz, Oktawian Pilecki i kontradmirał Jerzy Zwierkowski oraz mjr Emil Pontes i kpt Paweł Krawecki. Zob. P. S t a w e c k i, *Generałowie polscy. Zarys portretu zbiorowego 1772–1945*, Warszawa 2013, s. 59 oraz R. Ł u c z a k, op. cit., s. 227.

Tabela 3. Rodowód oficerów awansowanych do korpusu generalskiego w latach 1927–1935

Rok awansu	Liczba oficerów awansowanych do korpusu generalskiego według rodowodu				Razem
	L	A	R	N	
1927	11	3	6	–	20
1928	6	4	3	–	13
1929	3	1	2	–	6
1930	5	2	–	–	7
1931	4	–	2	–	6
1932	3	2	1	–	6
1933	3	2	2	2*	9
1934	2	1	1		4
1935	1	–	–	–	1
Razem	38	16	17	2	73

* W zestawieniu uwzględniono awans biskupa polowego WP.

Źródło: opracowanie własne.

12 maja 1935 roku w dniu śmierci Piłsudskiego w korpusie generałów Wojska Polskiego znajdowało się 73 generałów; 50 z nich wywodziło się z Legionów Polskich (tj. 68,5%) oficerów korpusu; 12 z byłej armii carskiej (16,4%), dziewięciu z byłej c. i k. armii (12,4%) oraz dwóch z byłej armii niemieckiej (2,7%)⁵⁹.

Marszałek preferował awanse oficerów służby liniowej. Ograniczona została liczba oficerów sztabowych i administracji wojskowej⁶⁰. Wyrazem tych zmian był warunek odbycia stażu na stanowisku dowódcy pułku przy awansie na pułkownika. W przypadku zmian pomajowych Piłsudski zastosował „legionizację” wyższych kadr dowódczych WP. Nie jest tajemnicą, że stosunkowo młodzi legionieści, którzy pojawili się we władzach WP, zablokowali drogę awansów innym oficerom⁶¹.

Zmiany „pomajowe” w latach 1926–1934 bardzo głęboko dotknęły korpus oficerski; poza armią znalazło się 6032 oficerów, w tym: 496 to pułkownicy, 733 podpułkownicy, 1236 majorzy, 1787 kapitanowie, 1729 porucznicy oraz 51 podporucznicy⁶². W 1934 roku w WP służyło 16 429 oficerów⁶³ przy przewidywanych 17 885

⁵⁹ Por. A. W o j t a s z a k, „Generalicja Piłsudskiego”. *Generalicja Wojska Polskiego 1926–1935. Zarys problemu*, „Niepodległość” 2016, t. LXV, s. 101–143.

⁶⁰ J. B e c k, *Ostatni raport*, Warszawa 1987, s. 291.

⁶¹ Takie stanowisko wyraził m.in. generał Tadeusz Machalski, por. T. M a c h a l s k i, *Pod prąd. Światła i cienie kampanii wrześniowej 1939 roku*, Londyn 1964, s. 115. Józef Beck pisał: „Militarnie za najstabszą stroną siły zbrojnej uważał Marszałek wyższych dowódców”. Por. J. B e c k, op. cit., s. 74.

⁶² P. S t a w e c k i, *Wojsko Marszałka...*, s. 66–67, oraz tab. 5.

⁶³ Idem, *Rodowód...*, s. 252.

etatach oficerskich⁶⁴. Z armii usuwano przedwcześnie wielu oficerów wywodzących się z armii państw rozbiorowych. Dużym problemem polityki personalnej były awanse na wyższe stopnie wojskowe, a zwłaszcza uwzględnienie dat starszeństwa, na przykład w 1932 roku Marszałek wyraził zgodę na awanse w broniach głównych dla oficerów ze starszeństwem z 1919 roku. Data ta co roku na nowo była przesuwana, na przykład dopiero w 1934 roku awansowano zarówno oficerów sztabowych, jak i kapitanów ze starszeństwem z 1924 roku, co spowodowało brak możliwości awansów dla 750 poruczników i kapitanów⁶⁵.

W kwietniu 1935 roku uchwalono nową Konstytucję RP. Artykuł 12 Konstytucji mówił o nadrzędnej roli Prezydenta RP, określając sprawy leżące w jego gestii. Stanowił w punkcie d): „jest Zwierzchnikiem Sił Zbrojnych”, a w punkcie f): „stanowi o wojnie i pokoju”. Wśród innych uprawnień prezydenta znalazło się w art. 13 w punkcie d): „mianowanie i zwalnianie Naczelnego Wodza i Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych”⁶⁶.

POLITYKA PERSONALNA W WOJSKU POLSKIM W LATACH 1935–1939

Śmierć Józefa Piłsudskiego w radykalny sposób zmieniła sytuację w państwie i WP. Przejmując kontrolę nad armią, generał Edward Rydz-Śmigły wiedział, że nie może podejmować decyzji, które byłyby nielojalne wobec linii przyjętej przez Piłsudskiego. Rację miał Paweł Wieczorkiewicz, pisząc, że w sprawach personalnych Rydz-Śmigły działał metodycznie i powoli, co kłóciło się z rosnącym zagrożeniem bezpieczeństwa Polski, uniemożliwiało właściwą restrukturyzację armii⁶⁷. Ważną rolę w zmianach politycznych i wojskowych w Polsce odgrywały ambicje osobiste marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego, który nie ukrywał chęci przejścia całkowitej władzy w państwie w 1940 roku⁶⁸.

W latach 1935–1939 na najwyższe stopnie generalskie (poza awansem marszałka Rydza-Śmigłego) awansowano dwóch generałów. W dniu 10 listopada 1936 roku generałem broni został Kazimierz Sosnkowski. Nominacja ta była swego rodzaju

⁶⁴ Jak słusznie zauważa Lech Wyszczelski, redukcje spowodowały radykalne zmiany ilościowe w poszczególnych stopniach oficerskich. W WP służyło 331 pułkowników (ubyło 227); 677 podpułkowników (ubyło 331); majorów 1845 (ubyło 328). Razem było to 2843 oficerów starszych (mniej o 883 od stanu z 1926 r.). Zmniejszyła się także liczba oficerów młodszych, głównie w grupie poruczników. Por. L. W y s z c e l s k i, *Wojsko Piłsudskiego...*, s. 107–108.

⁶⁵ R. R y b k a, K. S t e p a n, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*, Kraków 2003, s. XXII.

⁶⁶ Ustawa Konstytucyjna z dn. 23 IV 1935 r., Dz. U. z 1935, nr 30, poz. 227. Por. T. B ö h m, *Organizacja i kompetencje Ministerstwa Spraw Wojskowych 1918–1939*, Warszawa 1994; P.K. M a r s z a ł e k, *Najwyższe władze wojskowe w systemie ustrojowym II Rzeczypospolitej*, Wrocław 2011.

⁶⁷ P. W i e c z o r k i e w i c z, *O polityce personalnej w Wojsku Polskim w latach 1926–1939* [w]: *Kultura. Polityka. Dyplomacja. Studia ofiarowane Profesorowi Jaremiemu Maciszewskiemu w sześćdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, Warszawa 1990, s. 505.

⁶⁸ *Pamiętniki generała broni Leona Berbeckiego*, Katowice 1959, s. 226–228, 231, 234.

wybiegiem ze strony zwolenników Śmigłego. Na dzień 11 listopada 1936 roku zaplanowano wielkie uroczystości państwowe, której głównym aktem miała być nominacja Edwarda Rydza-Śmigłego na Marszałka Polski. Na najwyższy stopień generalski awansowano również (ze starszeństwem z dniem 19 marca 1939 r.) Leona Berbeciego⁶⁹. Nominacja ta miała być ukoronowaniem jego kariery przed przejściem na emeryturę.

Do grona dywizjonerów, z dniem 1 stycznia 1936 roku, awansowano wywodzących się z Legionów Polskich generałów: Stanisława Seweryna Burchardta-Bukackiego, Sławoja Felicjana Składkowskiego i Tadeusza Adama Kasprzyckiego⁷⁰. Kolejny awans do korpusu „dywizjonerów” dotyczył generała dywizji Bolesława Wieniawy-Długoszewskiego i miał miejsce w dniu 28 maja 1938 roku ze starszeństwem z 1 maja 1938 roku. Generał wkrótce (6 czerwca 1938 r.) przeszedł do służby dyplomatycznej⁷¹.

Ostatnie nominacje w tej grupie dotyczyły generałów Tadeusza Kutrzeby oraz Władysława Bortnowskiego i odbyły się 19 marca 1939 roku. W przypadku nominacji Władysława Bortnowskiego dużą rolę odegrało kierowanie przez niego akcją zajęcia Zaolzia w 1938 roku⁷².

Tabela 4. Rodowód generałów Wojska Polskiego – stan korpusu na dzień 23 marca 1939 roku

Stopień generalski	Rodowód				
	L	A	R	N	Razem
Generał broni	1				1
Generał dywizji	10	1	1		12
Generał brygady	45	21	15	2	83
Razem	56	22	16	2	96

Źródło: opracowanie własne.

W korpusie generalskim 23 marca 1939 roku służyło 96 generałów (por. tabela 4)⁷³, z czego 39 było mianowanych przez marszałka Rydza-Śmigłego, ponad 40%

⁶⁹ „Tajny Dziennik Personalny”, 19 III 1939, nr 2.

⁷⁰ Por. W. Ś w i ę t o s ł a w s k i, *Notatki, wspomnienia, komentarze*, Warszawa 2000, s. 166, 170–171.

⁷¹ J.M. M a j c h r o w s k i, *Ulubieniec Cezara. Bolesław Wieniawa-Długoszewski. Zarys biografii*, Wrocław 1990, s. 193, 203, 205.

⁷² Jerzy Kirchmayer uważa, że ważną rolę w decyzji o tej nominacji odegrała osobista znajomość z marszałkiem Edwardem Rydzem-Śmigłym i niemal zbiedzna droga służby w WP od 1. DP przez 3. Armię czy służbę w Inspektoracie Armii w Wilnie. Por. J. K i r c h m a y e r, *Pamiętniki*, Warszawa 1987, s. 478.

⁷³ Warto zauważyć, że w przypadku *Rocznika oficerskiego z 1939 r.* liczba generałów wynosi również 96 osób. Por. R. R y b k a, K. S t e p a n, *Rocznik oficerski 1939. Stan na dzień 23 marca 1939*, Kraków 2006, s. 4–6, 390 i 405.

korpusu generalskiego⁷⁴. Awansami do korpusu generałów objęto głównie oficerów liniowych⁷⁵.

Istotnym problemem były kwestie zmian pragmatyki awansowej wśród oficerów. W dniu 29 sierpnia 1935 roku rozporządzenie ministra spraw wojskowych regulowało limity wieku dla poszczególnych stopni wojskowych przy przechodzeniu na emeryturę⁷⁶. Do stopnia majora włącznie 46 lat, podpułkownika 48, pułkownika 50, generała brygady 52, generała dywizji i generała broni 54 lata. W przypadku marynarki wojennej do komandora podporucznika 38 lat, komandora porucznika 43, komandora 49, kontradmirała 51 i wiceadmirała 54 lata⁷⁷.

W latach 1935–1939 podjęto działania w celu ustabilizowania polityki awansowej. Tworzono perspektywiczny program rozwoju korpusu oficerskiego, który przerwał wybuch wojny we wrześniu 1939 roku. Według wytycznych Biura Personalnego ustalano inne granice wieku dla różnych służb, zrezygnowano z wymogu odbycia służby frontowej w latach 1918–1921 oraz posiadania odznaczeń dla kandydatów na poruczników⁷⁸.

W systematyczny sposób następowało zwiększenie kadry oficerskiej. W 1936 roku stan korpusu oficerskiego wynosił 16 783 osoby, w 1937 roku 16 997, w 1938 roku 18 428, a 1 maja 1939 roku 18 668 osób⁷⁹. Przygotowany w 1939 roku plan mobilizacyjny zakładał 45 000 oficerów i bardzo optymistycznie 1 300 000 podoficerów i szeregowych⁸⁰.

Istotnym elementem kształtowania pragmatyki awansowej wśród oficerów WP był dekret Prezydenta RP z 12 marca 1937 roku⁸¹ regulujący pozycję prawną oficerów WP⁸² oraz ustawa o powszechnej służbie wojskowej z 9 kwietnia 1938 roku, która dzieliła Siły Zbrojne na wojsko i marynarkę wojenną⁸³.

⁷⁴ Szerzej na temat nominacji generalskich w latach 1936–1939 pisze A. Wojtaszak, *Generalicja Wojska Polskiego w latach 1935–1939. (Analiza grupy funkcjonalno-decyzyjnej)*, Szczecin 2018, s. 53–69.

⁷⁵ L. Wysocki, *W obliczu wojny. Wojsko Polskie 1935–1939*, Warszawa 2008, s. 241. Por. P. Wierciński, *O polityce personalnej w Wojsku Polskim...*, s. 510 i n.

⁷⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dn. 29 VIII 1935 r. w sprawie wykonania art. 15, 100, 101 i 105 ustawy z dn. 11 XII 1923 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszów państwowych i zawodowych wojskowych, Dz.U. z 1935, nr 68, poz. 428.

⁷⁷ Art. 100, § 2, ibidem.

⁷⁸ R. Rybka, K. Stepan, *Awanse...*, s. XXIX. Por. promocje oficerów zawodowych w latach 1930–1938 (tab. 1). Przyspieszenie awansów było szczególnie widoczne wśród oficerów dyplomowanych, którym skrócono wysługi lat w kolejnych stopniach o rok. Ogółem w latach 1935–1939 liczba awansów wyniosła blisko 11 400. Około 40% stanowili absolwenci szkół oficerskich. Ibidem, s. XI, XV i XX.

⁷⁹ Por. L. Wysocki, *W obliczu wojny...*, s. 237.

⁸⁰ A. Rzepniowski, *Wojsko Polskie wobec perspektywy zagrożenia wojennego (13 maja 1935–31 sierpnia 1939)*, cz. I, Warszawa 1992, s. 195–196.

⁸¹ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 12 III 1937 r. o służbie wojskowej oficerów, Dz.U. z 18 III 1937, nr 20, poz. 128.

⁸² Por. Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dn. 9 IX 1937 r. w sprawie wykonania dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 12 III 1937 r. o służbie wojskowej oficerów, Dz. U. z 22 IX 1937, nr 68, poz. 514.

⁸³ Art. 2, Ustawa z dn. 9 IV 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym, Dz.U. z 13 IV 1938, nr 25, poz. 220.

W lutym 1939 roku podjęto pracę nad planem operacyjnym „Zachód” („Z”), który był planem wojny z Niemcami⁸⁴. Wiosną 1939 roku zatwierdzono ostateczną wersję planu mobilizacyjnego „W” (tzw. wariant „W2”) – zakładano zmobilizowanie 30 dywizji piechoty, dziewięć dywizji rezerwowych, 11 brygad kawalerii, brygady kawalerii zmotoryzowanej, brygady pancerno-motorowej, 10 pułków artylerii ciężkiej, 18 batalionów ochrony pogranicza, siedem brygad Obrony Narodowej, formacji lotniczych i morskich oraz lądowej obrony wybrzeża. Powstać miało siedem dowództw armii i pięć dowództw grup operacyjnych⁸⁵.

ZAKOŃCZENIE

Na politykę personalną w Wojsku Polskim w dwudziestoleciu międzywojennym (1918–1939) wpływ miało wiele czynników. Ogólnie możemy je podzielić na dwie grupy: zewnętrzne i wewnętrzne. Do pierwszej należały sojusze międzynarodowe i ich postanowienia: z 1921 i 1936 roku z Francją oraz z 1939 roku z Francją i Wielką Brytanią; postanowienia konferencji w Locarno w 1925 roku; wzrost militarnej pozycji Niemiec po dojściu Hitlera do władzy i jego agresywne żądania, zagrożenie ze strony ZSRR. Do drugiej grupy: napływ do powstającego WP dużej liczby oficerów o różnym rodowodzie, decyzje demobilizacyjne, możliwości gospodarcze państwa, zmiana polityczna w Polsce: ustawa konstytucyjna z 1921 roku, zmiany po 1926 roku; przejście armii na dwutorowy tryb funkcjonowania (okresy wojny i pokoju), ustawa konstytucyjna z 1935 roku oraz dekrety prezydenta RP dotyczące pragmatyki wojskowej.

W pierwszym okresie 1918–1921 możemy zaobserwować wpływ walk o granice Rzeczypospolitej na pragmatykę awansową; dotyczyło to głównie korpusu generalskiego, o którego kształcie do końca 1922 roku decydował Józef Piłsudski. Przejściu WP (1921 r.) na „stopę pokojową” towarzyszyła konieczność uregulowania starszeństwa oraz wieku emerytalnego związanego ze stopniami wojskowymi. Liczba oficerów, którzy mogli liczyć na awanse, przekraczała jednak wyznaczone roczne limity awansowe.

Zamach stanu z 1926 roku wprowadził zmiany w pragmatyce awansowej oficerów. W radykalny sposób zmniejszono liczbę generałów; obniżono o 7 lat limity wieku dla poszczególnych stopni wojskowych; nastąpiła „legionizacja” korpusu. Piłsudski militaryzował także politykę – dowodzi tego na przykład powstanie tak zwanego rządu pułkowników.

Wyrażna wymiana kadr korpusu generalskiego po śmierci marszałka Piłsudskiego była wywołana koniecznością zmiany pokoleniowej. Odpowiedzialność za losy wojny w 1939 roku mieli wziąć generałowie o niewielkim doświadczeniu, którzy

⁸⁴ *Przyczynki do genezy polskiego planu operacyjnego do kampanii 1939 r.*, „Bellona” 1952, z. 1, s. 11. Por. L. Wysocki, *W obliczu wojny...*, s. 169 i n.

⁸⁵ Por. J. Wojnarowski, *Mobilizacja sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2000, s. 55.

zostali mianowani do korpusu generalskiego w latach 1936–1938 (40%). Wielkim mankamentem wyższego dowództwa WP był problem braku generałów, specjalistów od spraw sztabowych. Wszelkie awanse na wyższe stopnie wojskowe w WP związane były, w myśl intencji Piłsudskiego, z odbyciem służby liniowej. Do prac sztabowych brakowało chętnych, co wynikało z braku jasnych dróg awansu. Wystarczy zauważyć, że polski szef Sztabu Głównego Waclaw Stachiewicz służył w stopniu generała brygady, a nie wyższym. Bez wątplenia awanse i dobór kadr dowódczych WP nie wpłynęły na sytuację militarną Polski, ale mogły się przyczynić do lepszego przygotowania armii do zbliżającej się wojny.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Akta gen. Lucjana Żeligowskiego, t. 26.

Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej, sygn. 42.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Departament Piechoty Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I 300. 28.7.

Gabinet Ministra Spraw Wojskowych, sygn. I.300.1.549; sygn. I.300.1.578.

Oddział I Sztabu Generalnego, 303.3.31.

Oddział V Sztabu Generalnego, sygn. I. 309.9.119.

Rocznik oficerski, Warszawa: 1923,1924, 1928,1932.

Źródła drukowane

„Dziennik Personalny. Ministerstwo Spraw Wojskowych”

„Dziennik Praw Królestwa Polskiego”

„Dziennik Rozkazów Wojskowych Ministerstwa Spraw Wojskowych”

„Dziennik Rozporządzeń c. i k. Zarządu Wojskowego w Polsce”. Część XVI. Wydana w Lublinie i rozesłana 15 IX 1917 r., poz. 75

„Dziennik Rozporządzeń dla Jeneralnego Gubernatorstwa Warszawskiego”

„Dziennik Rozporządzeń c. i k. Jeneralnego Gubernatorstwa Wojskowego dla Austriacko-Węgierskiego Obszaru Okupowanego w Polsce”

„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”

„Monitor Polski”

Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich w dniu oddania Legionów Polskich Wojsku Polskiemu (12 kwietnia 1917), Warszawa 1917.

R y b k a R., S t e p a n K., *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*, Kraków 2003.

R y b k a R., S t e p a n K., *Rocznik oficerski 1939. Stan na dzień 23 marca 1939*. Kraków 2006.

Sprawozdania Stenograficzne Sejmu Ustawodawczego z lat 1919–1922: z 84 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 2 VIII 1919 r., <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/publication?id=7520&tab=3> (dostęp: 2.03.2019); z 289 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 28 lutego 1922 r.

„Tajny Dziennik Personalny”

Czasopisma

„Polska Zbrojna”

„Wiadomości Polskie”

Pamiętniki i wspomnienia

B e c k J., *Ostatni raport*, Warszawa 1987.

H u l e w i c z B., *Wspomnienia ze służby w Biurze Personalnym MSWojsk. w latach 1919–1933*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, R. XXVI, nr 2 (96), s. 197–203.

K i r c h m a y e r J., *Pamiętniki*, Warszawa 1987.

M a c h a l s k i T., *Pod prąd. Światła i cienie kampanii wrześniowej 1939 roku*, Londyn 1964. *Pamiętniki generała broni Leona Berbeckiego*, Katowice 1959.

R o m e y k o M., *Przed i po maju*, Warszawa 1967.

S k i b i Ń s k i F., *Ulańska młodość 1917–1939*, Warszawa 1989.

Ś w i ę t o s ł a w s k i W., *Notatki, wspomnienia, komentarze*, Warszawa 2000.

W i t o s W., *Wybór pism*, wstęp, szkic biograficzny i opracowanie J. Borkowski, Warszawa 1989.

Opracowania i artykuły

B a g i ń s k i H., *Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1918*, Warszawa 1921.

B ö h m T., *Organizacja i kompetencje Ministerstwa Spraw Wojskowych 1918–1939*, Warszawa 1994.

C i a ł o w i c z J., *Polsko-francuski sojusz wojskowy 1921–1939*, Warszawa 1970.

C i e p l e w i c z M., *Wojsko Polskie w latach 1921–1926*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998.

G i e r o w s k i W., *Analiza żywych sił Polski w październiku 1918 r.*, „Bellona” 1933, t. XLI, z. 1, s. 1–23.

H o ł ó w k o T., *Oficer polski*, Warszawa 1921.

K r a w c z y k E., *Demobilizacja i pokojowa organizacja Wojska Polskiego w latach 1920–1921*, Warszawa 1971.

Ł u c z a k R., *Z badań nad polityką personalną Ministerstwa Spraw Wojskowych w latach 1926–1935*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, t. XXXVI, 1994, s. 220–244.

M a d a j c z y k P., *Kształtowanie się korpusu oficerskiego Wojska Polskiego w latach 1918–1921*, „Kwartalnik Historyczny” 1984, nr 3, s. 493–510.

M a j c h r o w s k i J.M., *Ulubieniec Cezara. Bolesław Wieniawa-Długoszowski. Zarys biografii*, Wrocław 1990.

- Marszałek P.K., *Najwyższe władze wojskowe w systemie ustrojowym II Rzeczypospolitej*, Wrocław 2011.
- Milewska W., Nowak J.T., Zientara M., *Legiony Polskie 1914–1918. Zarys historii militarnej i politycznej*, Kraków 1998.
- Nałęcz T., *Polska Organizacja Wojskowa 1914–1918*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984.
- Pajewski J., *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Kraków 1996.
- Przyczynki do genezy polskiego planu operacyjnego do kampanii 1939 r.*, „Bellona” 1952, z. 1, s. 11–21.
- Rzepniewski A., *Wojsko Polskie wobec perspektywy zagrożenia wojennego (13 maja 1935–31 sierpnia 1939)*. Część I, Warszawa 1992.
- Staroń M., *Likwidacja Polskiego Korpusu Posiłkowego w 1918 roku. Losy legionistów po traktacie brzeskim*, Warszawa 2013.
- Stawicki P., *Generalowie polscy. Zarys portretu zbiorowego 1772–1945*, Warszawa 2013.
- Stawicki P., *Polityka wojskowa Polski 1921–1926*, Warszawa 1981.
- Stawicki P., *Rodowód i struktura społeczna korpusu oficerskiego Drugiej Rzeczypospolitej*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, t. XXIII, 1981, s. 231–263.
- Stawicki P., *Wojsko Marszałka Józefa Piłsudskiego (12.V.1926–12.V.1935)*, Warszawa 2004.
- Suleja W., *Tymczasowa Rada Stanu*, Warszawa 1998.
- Wieczorkiewicz P., *O polityce personalnej w Wojsku Polskim w latach 1926–1939* [w:] *Kultura. Polityka. Dyplomacja. Studia ofiarowane Profesorowi Jaremi Maciszewskiemu w sześćdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, Warszawa 1990, s. 485–512.
- Wieczorkiewicz P., *O polityce personalnej wobec najwyższych kadr dowódczych w Wojsku Polskim po zamachu majowym* [w:] *Zamach stanu Józefa Piłsudskiego 1926 roku*, pod red. M. Siomy, Lublin 2007, s. 361–374.
- Winnicki Z.J., *Zagadnienia polityczno-wojskowej działalności Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego 1917–1918*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, R. XXX, 1988, nr 3 (125), s. 76–99.
- Wojnarowski J., *Mobilizacja sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2000.
- Wojtaszak A., „Generalicja Piłsudskiego”. *Generalicja Wojska Polskiego 1926–1935. Zarys problemu*, „Niepodległość” 2016, t. LXV, s. 101–143.
- Wojtaszak A., *Generalicja Wojska Polskiego 1918–1926*, Warszawa 2012.
- Wojtaszak A., *Generalicja Wojska Polskiego w latach 1935–1939. (Analiza grupy funkcjonalno-decyzyjnej)*, Szczecin 2018.
- Wyszczelski L., *Od demobilizacji do zamachu majowego. Wojsko Polskie w latach 1921–1926*, Warszawa 2007.
- Wyszczelski L., *W obliczu wojny. Wojsko Polskie 1935–1939*, Warszawa 2008.
- Wyszczelski L., *Wojsko Piłsudskiego. Wojsko Polskie w latach 1926–1935*, Warszawa 2005.
- Wyszczelski L., *Wojsko Polskie w latach 1918–1921*, Warszawa 2006.
- Zarys dziejów wojskowości polskiej 1864–1939*, pod red. P. Stawickiego, Warszawa 1990.
- Zgórniak M., *Powstanie i struktura organizacyjna Wojska Polskiego w początkach II Rzeczypospolitej*, „Studia Historyczne” 1968, z. 4, s. 459–478.